

Ξεχασμένοι Ρωμιοί

Η περιπέτεια της γλώσσας των Ουρούμ

<http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=283428>

Της Ν. ΚΟΝΤΡΑΡΟΥ-ΡΑΣΣΙΑ

Ουρούμ. Ξεχασμένοι Ρωμιοί στα βάθη της Ανατολής. Έλληνες που κρατούν ζωντανή την εθνική συνείδηση, κομμάτι των Ελλήνων της Διασποράς που όταν βρέθηκαν στο δίλημμα να κρατήσουν τη γλώσσα ή τη θρησκεία τους διάλεξαν το «μη χείρον» γι' αυτούς.

Να μη χάσουν την πίστη τους. Έτσι, επέλεξαν να τουρκοφωνήσουν αντί να εξισλαμιστούν. Υιοθέτησαν την ουρουμική, ανατολική τουρκική της περιοχής όπου ζούσαν (Καρς), θυσιάζοντας την ελληνική γλώσσα για την ορθόδοξη χριστιανική πίστη. Κι αυτό τελικά το έφεραν βαρέως μέσα τους, σαν προδοσία της πατρίδας.

Μια πονεμένη ιστορία που σχετίζεται με την επιβίωση των ελληνικών πληθυσμών σε ξένα χώματα. Οι Ουρούμ (έτσι αυτοαποκαλούνται) ζουν σήμερα στην περιοχή του Τριαλέτι, στη Γεωργία, τον λεγόμενο Μικρό Καύκασο. Ήταν μια πολυάριθμη κοινότητα μέχρι το 1979, που αριθμούσε πάνω από τριάντα χιλιάδες ψυχές, ενώ σύμφωνα με μαρτυρίες των ιδίων δεν έχουν πια απομείνει παρά χίλιοι πεντακόσιοι. Εγκατέλειψαν τα χωριά τους με προορισμό την Τιφλίδα ή πήραν τον δρόμο για την Ελλάδα.

Η σταδιακή απομάκρυνσή τους από τον Καύκασο και η ενσωμάτωσή τους με άλλους πληθυσμούς καθιστούν και τη γλώσσα τους από τις πλέον επαιελούμενες με εξαφάνιση. Μαζί με αυτή χάνεται, όμως, και η πολιτιστική τους κληρονομιά, όπως παρατηρείται σε όλες τις μειονοτικές κοινότητες των Ελλήνων της Διασποράς.

Γι' αυτό, η μελέτη τριών πανεπιστημιακών με θέμα την «Τεκμηρίωση της Ουρούμ, της γλώσσας του ελληνικού πληθυσμού στον Καύκασο», που έγινε υπό την αιγίδα και αποκλειστική χρηματοδότηση του Ιδρύματος Λάτση στο πλαίσιο του προγράμματος «Μελετών 2010», αποκτά ιδιαίτερη σημασία.

Η ερευνητική ομάδα των γλωσσολόγων που ανέλαβε την καταγραφή της ουρουμικής συγκροτήθηκε με επικεφαλής τον Σταύρο Σκοπετέα από το Πανεπιστήμιο του Πότσνταμ, την Ελίζαμπεθ Φερχόφεν από το Πανεπιστήμιο της Βρέμης, την Ελένη Σελλά-Μάζη από το Τμήμα Τουρκικών Σπουδών και Σύγχρονων Ασιατικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών, τρεις φοιτήτριες και τον τότε πρόεδρο του ίδιου τμήματος του Πανεπιστημίου Αθηνών καθηγητή Αθανάσιο Μαρκόπουλο. Είχαν πολύτιμη βοήθη τη Βιολέττα Μωυσίδη, που μιλάει την ουρουμική και μπορούσε να τους μεταφράζει.

Η έρευνα ξεκίνησε από τους Σκοπετέα και Φερχόφεν, οι οποίοι εντόπισαν στη Γεωργία τους ελληνικής καταγωγής τουρκόφωνους Ουρούμ και θέλησαν να εξετάσουν εκ του σύνεγγυς. Η ουρουμική είναι κατά βάση τουρκική της Ανατολίας. Έχει έντονη επαφή με τη ρωσική, τη γεωργιανή και την ποντιακή ελληνική.

«Οι Ουρούμ», μας εξηγεί η κ. Σελλά, «είναι Έλληνες Ρουμ (Ρωμιοί) όπως αποκαλούνταν οι χριστιανικοί πληθυσμοί στην οθωμανική αυτοκρατορία, που κατοικούσαν στην Ανατολική Τουρκία (Καρς). Στις αρχές του 19ου αιώνα, μια ομάδα Ελλήνων εγκατέλειψε την Τουρκία και αναζήτησε μια νέα πατρίδα στον Καύκασο. Κατέληξαν σε ένα οροπέδιο του Μικρού Καυκάσου και έστησαν τα χωριά

τους στη λίμνη της Τσάλκα, που τους θύμιζε τον τόπο τους, όπως μας είπαν οι ίδιοι. Στη νέα τους πατρίδα ήρθαν σε επαφή με άλλους πληθυσμούς γεωργιανής, ρωσικής και αρμενικής προέλευσης. Διατήρησαν, όμως, την εθνική τους ταυτότητα. Αισθάνονται Έλληνες και φέρουν ελληνικά ονόματα. Στην εποχή της Σοβιετικής Ένωσης αποτελούσαν αναγνωρισμένη ελληνική εθνική μειονότητα της Γεωργίας».

Κύριο μέλημα της ερευνητικής ομάδας ήταν να καταγράψει μια γλώσσα που κινδυνεύει να χαθεί. Οι λόγοι, όχι μόνο γλωσσολογικοί, αλλά και κοινωνιολογικοί. Γιατί στη Γεωργία υπάρχουν ελληνόφωνοι Πόντιοι και Έλληνες τουρκόφωνοι, οι τελευταίοι λίγο γνωστοί έως καθόλου μέχρι πρότινος, σύμφωνα με την κ. Σελλά.

«Η ιστορία των Ουρούμ απεικονίζεται στη γλώσσα τους. Το κύριο υπόστρωμα του λεξιλογίου είναι οι λέξεις της ουρουμικής, που ως επί το πλείστον πρόσκεινται σε στοιχεία των ανατολικών διαλέκτων της τουρκικής με πολλούς αρχαϊσμούς, καθότι δεν επηρεάστηκε από τις μεταρρυθμίσεις της τουρκικής κατά τον 20ό αιώνα. Τα περισσότερα λεξιλογικά δάνεια προέρχονται από τη ρωσική, την κύρια δεύτερη γλώσσα του πληθυσμού (οι Ουρούμ μαθαίνουν ρωσικά στο σχολείο και σήμερα γεωργιανά). Ένα μικρότερο ποσοστό δανείων προέρχεται από τη γεωργιανή και ελληνικές λέξεις απαντούν σε συγκεκριμένους τομείς της επικοινωνίας, π.χ. θρησκεία.

»Θελήσαμε να εξετάσουμε αυτόν τον πληθυσμό. Είναι χριστιανοί ορθόδοξοι Έλληνες στην καταγωγή, αλλά τουρκόφωνοι. Κάτι ανάλογο με τους Καραμανλίδες, οι οποίοι ζούσαν στην Καππαδοκία και όταν με την ανταλλαγή πληθυσμών ήρθαν στην Ελλάδα, τότε έγινε ευρύτερα γνωστή η περίπτωσή τους. Οι Καραμανλίδες, όπως και οι Ουρούμ, είναι τουρκόφωνοι ορθόδοξοι της Μικράς Ασίας με ελληνική εθνική συνείδηση.

»Πήγαμε στη Γεωργία, όπου συναντήσαμε τη συνεργάτιδά μας, τη Βιολέττα Μουσίδη, που είναι Ουρούμ, δηλαδή Ρουμ-Ρωμιά- το αρχικό "ου" οφείλεται στην ιδιαιτερότητα της ανατολικής τουρκικής να μη δέχεται ως αρχικό λέξης το σύμφωνο «ρ»-, κι αρχίσαμε την καταγραφή των στοιχείων. Διαπιστώσαμε πως η γλώσσα τους είναι ανατολική τουρκική με δάνεια λεξιλογικά από τη ρωσική, τη γεωργιανή, την αρμενική και την ελληνική.

Αρχίσαμε να συγκεντρώνουμε υλικό για την καταγραφή της γλώσσας, της σύνταξης και της φωνητικής της. Ταυτόχρονα μας γεννήθηκε το ερώτημα της κοινωνιογλωσσικής κατάστασης των ανθρώπων που τη μιλούσαν, δηλαδή της χρήσης της γλώσσας ή των γλωσσών που μιλάει αυτός ο πληθυσμός, γιατί είναι πολύγλωσσοι. Μιλούν την ουρούμ ως μητρική, αλλά παράλληλα ρωσικά και γεωργιανά. Βέβαια, όσοι ζουν πλέον στην Ελλάδα, μιλούν ελληνικά. Επί Σοβιετικής Ένωσης διδάσκονταν στα σχολεία και την ελληνική, γιατί οι Σοβιετικοί σέβονταν τις γλωσσικές ιδιαιτερότητες των διαφόρων κοινοτήτων. Σήμερα με πρωτοβουλία του Συλλόγου των Ελλήνων της Γεωργίας διδάσκεται στα χωριά τους η ελληνική γλώσσα και πρέπει να σας πω ότι οι νέοι Ουρούμ ενδιαφέρονται πολύ για την εκμάθηση των ελληνικών».

Με τι ασχολούνταν οι Ουρούμ στα μειονοτικά χωριά του Καυκάσου; Η κ. Σελλά λέει πως ήταν κατά κύριο λόγο γεωργοί και κτηνοτρόφοι. «Το χαρακτηριστικό τους ήταν ότι μισούσαν τη γλώσσα που μιλούσαν και ντρέπονταν γι' αυτή. Είχαν την πεποίθηση πως η γλώσσα τους οδηγούσε στην αμφισβήτηση της ελληνικότητάς τους. Ωστόσο, δεν αφομοιώθηκαν με τους άλλους ομόθρησκους πληθυσμούς που ζούσαν στην ίδια περιοχή της Γεωργίας. Κατάφεραν να κρατήσουν την εθνική τους ταυτότητα. Η περίπτωση τους δείχνει ότι η γλώσσα δεν είναι πάντα άρρηκτα συνδεδεμένη με την εθνική ταυτότητα. Τον ρόλο αυτόν εδώ έχει πάρει η θρησκεία».

Η έρευνα βοήθησε στο να δημιουργηθεί ένα βασικό λεξικό με στοιχεία διαφόρων θεματικών κατηγοριών. Επίσης συγκεντρώθηκαν δείγματα προτάσεων για τη μελέτη της γραμματικής κι έγινε συλλογή αφηγήσεων από δεκαέξι διαφορετικούς ομιλητές. Το πιο πολύτιμο κομμάτι της μελέτης πρέπει να είναι τα 8.968 αρχεία ήχου που αποθηκεύτηκαν σε βάση δεδομένων.

Όλα τα δεδομένα της έρευνας θα ανεβούν στο Διαδίκτυο ώστε να αποκτήσουν πρόσβαση «στο δυσεύρετο αυτό γλωσσικό υλικό», όπως οι ίδιοι οι ερευνητές λένε, περισσότεροι μελετητές. Ελπίζουν να ανοίξει ένας διάλογος για τη μελέτη της γλώσσας, την κατανόηση της γραμματικής της και τη βιωσιμότητά της.*